

HISTORIK ANGÅENDE UTVECKLINGEN OMKRING NORSGATAN 1819-1980

Utifrån storskifteskartan 1819 kallades Norsgatan för Bygatan och området däromkring ner mot älven för Noret. Det var en tätbyggd typisk radby omkring Bygatan med 35 kringbyggda, både större och mindre bondgårdar. Helt obebyggt var tillhörande åkermark norrut ända till Hagbacken.

Gatuarbete Norsgatan 1921

Under andra hälften av 1800- talet växer byn till ett centrum för handel, köpmän och handelsbodas. Den första lanthandeln etablerades 1855.

Under perioden 1861-1874 inrättades en postexpedition med namnet Leksand som 1882 fick tituleras postkontor. Vid sekelskiftet 1800 och 1900-tal, började en ny utvecklingsfas för Leksands Noret med omnejd, från gamla bygelsen till att helt byta "ansikte". Flera småindustrier etableras: Leksands tobaksfabrik, Leksands åkdonsfabrik, Norsbro sågverk, ett större garveri, en kalkugn, flera snickerier, smedjor, kopparslagare, skräddare, sadelmakare osv.

Sekelskiftet blev början på caféernas tid. Det fanns som mest 17 caféer enbart efter Norsgatan. Sammanlagt för hela Leksands Noret fanns det 24 stycken. En betydande företagsamhet med tillväxt och nyskapande.

Den nya bebyggelsen som uppstod efter den stora branden 1902 uppfördes i tidsandan av köping och stationssamhälle, där den "gamla bondbyn" blev ett municipalsamhälle. Den nya bebyggelsen blev annorlunda, men hade ett syfte för utvecklingen. Nu förbereddes den för handel, hotellrörelse, hantverk, småskalighet, bostäder och affärsverksamhet. Många gator var ändå allmänt dåliga. Under torra sommandagar dammade och yrde den lerblandade sandjorden omkring. Under regnvädersdagar förvandlades gatorna till bottenlösa dypölar. Under höst och vintertiden lyste någon enstaka fotogenlykta sparsamt upp den tätt bebodda Bygatan. Under oktober 1906 beslutades att anordna en stentrottoar på ena sidan av Norsgatan och att gårdsägarna skulle stå för halva priset.

Förslag på en ny stadsplan kom 1906. Den mötte ett visst motstånd från enskilda fastighetsägare. En av dem föreslog att den nya ordningen med municipalsamhälle skulle upplösas helt och återgå till de gamla principerna. Den första stadsplanen för Leksands-Noret, antogs 1911. I beskrivningen benämns den gamla bykärnan omkring Norsgatan med ett för den tiden modernt begrepp: "Samhällets affärscentrum".

Norsgatan 1906 från öster.
Nuvarande Hagagatan till höger

Två andra skäl var att inte försvåra eventuella framtida gatubreddningar och för att platsen sannolikt mer och mer skulle komma att utvecklas till villa- och egnahemssamhälle.

Två tvistefrågor under åren 1908-1912 var gatubelysningen och gatubeläggningen. Många ansåg att det var en onödig standard och utveckling, som inte var i fas med den tidens samhällsbehov.

Norsgatan 1920. Nuvarande gårdscafé till höger

Förverkligandet av stadsplanen och utstakningen av den ägde rum 1912, då ny bebyggelse av hustyper hade tillkommit. Då påbörjades även namnsättning av befintliga och planerade gator. Det som tidigare var åkermark förvandlades till tomtmark. Alla var inte lika entusiastiska över nya stadsplanen med kvarter och gator på den gamla åkerjorden, då man upplevde att det blev "ett stadssamhälle av socknens gamla kyrkby".

Samma år som landsvägsbron (i folkmun: "broon") invigdes 1925, namngavs alla kvarter i Leksands-Noret och finns kvar än i dag.

Järnvägens tillkomst 1914, gav samhället en "knuff framåt" som centralort, då kommunikationerna förbättrades. Med tåget ökade även turisttillströmningen och behovet av bl a övernattning. Hotell, pensionat, världshus och gästhem, ett tiotal tillsammans, fick en framträdande roll inom turiströrelsen.

Under senare hälften av 1920- talet började bilismen påverka utvecklingen och utformningen av Leksands-Noret. En modern bensinstation uppfördes 1929. Samma år planerades den första permanenta bilparkeringen vid idrottsplatsen. Under samma period fanns krav på att gatorna skulle permanentas. Vissa gathörn var mer utsatta för olyckor, som hörnet Norsgatan- Hantverkargatan. Där låg urmakare Bergs hus, som senare fick rivas och ge plats för säkrare gatumiljö. Det resulterade i Z- torgets tillkomst för parkeringsplatser.

Torget 1960 sett från Kommunhuset

Planering av torget med omnejd fick i början av 1950- talet en betydande roll i trafikhänseende med flera parkeringsytor och torget som en central plats. Även trafikens rotation förbättrades. Faluvägen stängdes för trafik mellan nuvarande Leksandsvägen och Sparbanksgatan. Torgkiosken blev en samlingsplats på torget, med vänthall, toaletter och taxistation. Under perioden

1950-1970 började byggnationen växa runt centrum:

1953 uppfördes hyresfastigheten med nuvarande restaurang Bosporen och Leksands hotell. 1955 fastigheten med Visir bio och hyres- och affärshuset efter Sparbanksgatan och fastigheten där nuvarande Dalarnas försäkringsbolag finns.

1962 uppfördes Kommunhuset, 1966 Sparbankshuset, 1967 Konditori Siljan och även Coop Konsum. 1970 flyttade Mårtas livs ICA från "Lundinska huset" vid Z- torget upp till området vid torget.

Norsgatan som genomfartsled och även tillhörande gatunät ansågs inte vara dimensionerad för den livliga biltrafiken. Försök gjordes från tvåfilig trafik till att enkelrikta Norsgatan. Det fanns heller inte så många alternativ att välja på. Utformning av anslutningsvägar behövdes med hänsyn till miljö och ortens speciella karaktär. Norsgatan stängdes för all trafik under 1980- talet

I början på 1980- talet blev nya riksvägssträckningen färdig, för att främst avlasta den tunga trafiken genom centrala Noret. Området österut mot Norsbro förändrades med en ny landsvägsbro och viadukt över Sågmyravägen.

Bilder: Lokalhistoriska arkivet Leksands kommun

2014 11

Alf Daniel Blomquist

Arkivföreståndare